

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

60 let PhDr. Pavla Břicháčka

Martin Čechura

V letošním roce slaví šedesátileté životní jubileum archeolog, historik a kastellolog Pavel Břicháček. Narodil se dne 19. července 1953. Dětství i mládí prožil v jihočeském Milevsku a snad i pobyt v tomto historickém městě, v sousedství premonstrátské kanonie, předurčil celou jeho životní dráhu. Už v mládí se poměrně intenzivně zajímal o historické vědy a vzápětí po absolvování gymnázia nastoupil jako terénní technik Archeologického ústavu ČSAV v Praze. Zde dostal odbornou i životní školu na největších a nejvýznamnějších archeologických výzkumech druhé poloviny 20. století. Pod vedením Miroslava Richtera pracoval na odkryvech řemeslnického předměstí zaniklého Sezimova Ústí, na výzkumu zaniklého benediktinského kláštera na Ostrově u Davle. V roce 1975 nastoupil jako stálý odborný pracovník Archeologického ústavu s pracovištěm na základně na Oškobrhu a při zaměstnání vystudoval v letech 1976–1985 archeologii a historii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Během svého působení provedl desítky záchranných výzkumů pravěkých i středověkých lokalit a stovky povrchových průzkumů a sběrů, především ve středních Čechách. K nejvýznamnějším akcím tohoto období patří rozsáhlé výzkumy v Berouně a jeho okolí, při kterých byl prozkoumán například zaniklý dominikánský klášter s kostelem sv. Klimenta, několik rozsáhlých pravěkých sídlišť nebo dnes již legendární kostrový hrob bojovníka z mladší doby římské. Postupně však své působení rozšiřoval i na další regiony, především západní a rodné jižní Čechy. Díky svým až encyklopedickým znalostem a zcela mimořádnému smyslu pro vnímání krajiny objevil desítky, či spíše stovky dosud neznámých lokalit. Pozoruhodný je i jeho chronologický záběr – Pavel Břicháček je brilantním znalcem snad všech pravěkých kultur stejně jako raně až pozdně středověkého období, a není systematického zpracování období či regionu, aby se v něm neodkazyvalo na jeho nálezy. V průběhu 80. let začal intenzivněji spolupracovat s plzeňskou expoziturou Archeologického ústavu, a v roce 1988 převzal její vedení. V té době probíhaly velké záchranné výzkumy především v jižních Čechách, z nichž největší a pravděpodobně nejvýznamnější byl odkryv sídliště z doby bronzové v Hostech či – ve spolupráci s Ústavem pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK – sídliště z doby římské v Sedlci. Velkou pozornost věnoval i výzkumům středověkých lokalit – městským jádrům, klášterům a hradům. Když v roce 1993 došlo ke zrušení plzeňské expozitury, dokázal toto zavedené pracoviště udržet, nejprve jako ústav záchranných archeologických výzkumů při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, a poté, co se toto řešení ukázalo jako neschůdné, jako oddělení záchranných archeologických výzkumů Západočeského muzea v Plzni. V jeho čele ostatně stojí dodnes. Významné je i jeho pedagogické působení. V letech 1994–2000 působil jako externí přednášející na univerzitách ve Vídni, Salzburgu a Českých Budějovicích, v letech 2000–2002 přednášel na nově zřízené katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni a v současné době opět přednáší na Archeologickém ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Velmi významná je jeho činnost muzeologická a popularizační. Je autorem stálých archeologických expozic muzeí v Milevsku a ve Stříbře a připravil a realizoval množství archeologických, historických i umělecko-historických výstav v Berouně, Plzni, Milevsku, Domažlicích, Stříbře, Chýškách nebo rakouském Kautzen. Velmi často je zván na popularizační přednášky pro širokou veřejnost i jako ceněný průvodce při zájezdech a exkurzích po historických i archeologických památkách. Jeho zájem o středověkou architekturu jej zcela logicky přivedl ke spolupráci s Klubem Augusta Sedláčka v Plzni. Pod jeho vedením se členové klubu podíleli na několika archeologických výzkumech, například na hradě Komberku nedaleko Města Touškova. K významným počínům na poli české kastellologie jsou dlouholeté výzkumy jihočeských hradů Zvíkova, Landštejna, Pomezí pod Landštejnem (zde objevil dosud neznámý románský hrad a prokázal jeho vztah k sousednímu

románskému kostelu sv. Jana Křtitele) a západočeských hradů Poběžovice nebo Krasíkov-Švamberk. Drobnými sondážemi v Kostelci nad Vltavou, Putimi nebo dvorci u Poněšic se dotkl i otázek spojených se samotnými počátky šlechtických sídel v Čechách.

Šedesáté narozeniny neznamenají v životě Pavla Břicháčka žádný zásadní přelom. Neustává ve svých terénních aktivitách, vede rozsáhlé archeologické výzkumy, objevuje desítky nových lokalit a neustále přepisuje pravěké i středověké dějiny. Prakticky zároveň je schopen zcela antikvovat výsledky padesátileté diskuse o stavebním vývoji kláštera v Pivoni a současně objevit středopaleolitické sídliště u Stříbře, které svým významem snese srovnání s největšími lokalitami v Čechách, jako jsou Bečov či Přezletice, a v řadě ohledů je ještě předčí. A to vše jaksi mimochodem, jako by nešlo o nic důležitého. Přesně takového Pavla Břicháčka známe, a přejeme jemu i sobě, aby mu životní energie a zdraví vydrželo ještě hodně, hodně dlouho.

Výběrová bibliografie PhDr. Pavla Břicháčka, vztahující se k výzkumům šlechtických sídel a jejich areálů: Zvíkov, okr. Písek. Výšinné sídliště z mladší doby kamenné. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Č. Budějovicích 12, Č. Budějovice 1975, 61–62. Záchranný výzkum na hradě Orlíku nad Vltavou (o. Písek), Castellologica bohemia 1, Praha 1989, 331–333. Přehled archeologických výzkumů muzeí Jihočeského kraje a Expozitory Archeologického ústavu ČSAV v Plzni v roce 1989, Jihočeský sborník historický 59, Č. Budějovice 1990, 109–111 (et R. Krajč, J. Michálek, P. Zavřel). Rescue activities of the Plzeň branch office of the Institute of Archeology in the period 1986–1989, Archeology in Bohemia 1986–1990, Praha 1991, 167–169. Nové poznatky k vývoji pozdně románské architektury v oblasti horního Podyjí, Památky a příroda 16, Praha 1991, 22–24 (et L. Jirásko). Přehled archeologických výzkumů muzeí Jihočeského kraje a Expozitory Archeologického ústavu ČSAV v Plzni v roce 1990, Jihočeský sborník historický 60/61, Č. Budějovice 1991–1992, 106–108 (et J. Michálek). Příspěvek k dějinám města Týna nad Vltavou (o. Č. Budějovice), Sborník Společnosti přátel starožitností českých 3, Praha 1992, 31–40. Počátky města Jindřichova Hradce – svědectví archeologie. In: Jindřichův Hradec 1293 – 1993, Č. Budějovice 1993, 43–56. Jihočeské muzeum – Ústav záchranných archeologických výzkumů pro jižní a západní Čechy – perspektivy, koncepce. Archeologické rozhledy 45, Praha 1993, 686. Die Rettungsgrabungen des Archäologischen Instituts – Expozitur Plzeň – in den Jahren 1988–1991 in Süd- und Westböhmen, Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 2. Treffen, Tábor, Deggendorf, 1993, 15–21 (et P. Braun). Přehled archeologických výzkumů muzeí Jihočeského kraje a expozitury Archeologického ústavu ČSAV v Plzni v letech 1991–1992, Jihočeský sborník historický 62 Č. Budějovice 1993, 230–233 (et J. Michálek). Dvorec u Poněšic – Dobřejovic (okr. Č. Budějovice), Castellologica bohemia 3, Praha 1993, 211–216. Landštejn a jeho sídlištní zázemí, RegioM, Mikulov 1995, 19–20. Kachle s motivem biblických hrdinů ze západních Čech, Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 13, Plzeň 1996, 130–133 (et P. Hereit). Pomezí (okr. Jindřichův Hradec) – výsledky I. etapy archeologického výzkumu, Castellologica Bohemica 5, Praha 1996, 41–46. Kostel sv. Jana Křtitele na Pomezí (okr. Jindřichův Hradec) – výsledky stavebně historického a archeologického výzkumu, Průzkumy památek 1996/I, Praha 1996, 55–64. Pozdně gotická drobná plastika z hradu Landštejna (okr. Jindřichův Hradec), Sborník společnosti přátel starožitností českých, Praha 1996, 133–136. Středověká kamenina Falkeho skupiny z hradu Landštejna (okr. Jindřichův Hradec). Život v archeologii středověku. Praha, Peres 1997, 88–92. Za tajemstvím putimské fary, Putimský zpravodaj 9/97. Časně a vrcholně středověká keramika z hradu Potštejna u Zímkov (okr. Plzeň-jih), Zpravodaj Okresního muzea a Státního oblastního archivu Plzeň-jih v Blovicích, Blovice 1998, 9–14 (et M. Metlička). Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku, Archeologie ve středních Čechách 3/2, Praha 1999, 259–282

(et M. Metlička). Zaniklá středověká osada Tuřany (k. ú. Soběku-ry, okr. Plzeň-jih): předběžná zpráva o výzkumu v r. 2002, Metlička, M.(eds.) Archeologie doby hradištní v Čechách, ZČM Plzeň 2005, 29-43 (et M. Řezáč). Plzeňsko – Příroda, historie, život. Kapitoly: Vývoj osídlení; Od příchodu Slovanů do 13. století, Praha, Baset 2008, s. 190-196, 303-306. Zbytky sídelních a těžebních aktivit v předpolí hradu Landštejna (okr. Jindřichův Hradec), Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 19, Plzeň 2008, 198-202. Kirche St. Jakobus in Taus/Domažlice und ihre Stellung in der örtlichen frühmittelalterlichen Siedlungsagglomeration. In: Poláček, L., Maříková-Kubková J. (Hrsg.) Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle, Brno (ARÚ AVČR) 2010, 289-303, (et M. Čechura). Soubor středověkých dlaždic od kostela sv. Vavřínce na Štítarech (o. Domažlice). Studničková, M. (eds.): Bohemia plena est ecclesiis, Praha 2010, 368-373. Kostel sv. Jakuba Většího v Domažlicích a jeho postavení v místní raně středověké aglomeraci. Archeologie v západních Čechách 2, 133-150 (et M. Čechura).

Co je to výstupek?

Petr Rožmberský – Václav Chmelíř

Ve starých popisech panských sídel je možné se občas setkat s termínem „výstupek“ (vejstupek). Snad je ještě někde v jiných publikacích o architektuře uvedena definice výstupku, nám se však zatím podařilo ji objevit jen v encyklopedii Lidová architektura. Jsou zde definovány tři druhy „vejstupku“:

1) Malý, obvykle nevytápěný přístěnek vedle světnice, vydělený v domovém půdorysu nebo z něho vystupující. Sloužil jako skladovací prostor, spávali v něm výměnkáři a svobodné dívky.

2) Krytý, prkny bedněný prostor před vchodem do domu („bouda“) ve východních Čechách.

3) Vyvýšená, po schůdcích přístupná plocha před vstupem do srubu, opatřená zábradlím (Pardubicko).¹⁾

Dále uvedeme několik příkladů. Nejprve opět z lidové architektury. Ve Vlastivědném sborníku severního Plzeňska byl na pokračování otiskován rukopis B. Buška z 30. let 20. století nazvaný Typ vesnic na Manětínsku. Je možné se zde dočíst, že v Pláních (okr. Plzeň-sever) je nejzajímavějším obecní domek čp. 23. Přízemí tvoří chlév a komora, mezi nimiž je na vyzděném tvaru umístěno schodiště, po němž zprava i zleva možno vystoupit k domovním dveřím, před nimiž rozšířená horní plocha schodiště tvoří široký práh opatřený zábradlím jakoby malou pavláčkou. Proti vchodu je černá kuchyně, dosud úplně zachovalá, se dvěma krbý a ohništěm. Vpravo od domu je velká světnice se starodávnými kachlovými kamny a dvěma okny, vedle ní „vejstupek“ s jedním oknem. Vlevo od kuchyně je komora.²⁾ Na tento případ lze aplikovat definici č. 1.

Někde na pomezí mezi lidovou architekturou a vyšším standardem bydlení stojí obydlí nájemce železných hutí ve Strašicích (okr. Rokycany) Jindřicha Kašpara de Sart. Z odhadu provedeného po de Sartově smrti roku 1617 se dozvídáme, že rozšířil i obytné stavení při huti – přistavěl k němu dva „vejstupečky“ se dvěma místnostmi a síní, vystavěl další dřevěné stavení pro svého bratra Julia a hutní čeleď a zřídil kolnu na uhlí.³⁾ Také tady zřejmě přístavky vystupovaly z půdorysu objektu (složitější varianta definice č. 1).

Také známý Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic ve svém cestopisu znal a používal termín „výstupek“. Při popisu radního domu v Innsbrucku říká, že má ven na náměstí „výstupek aneb pavlač“, se střešou nákladně pozlacenou.⁴⁾ Tady už zřejmě nejde o žádnou z výše uvedených definic a zdá se, že by mohlo jít o balkon či arkýř, který sice vystupuje z hmoty objektu, ale nikoli z jeho půdorysu. Žádná uvedená definice se na tento příklad nehodí.

Ve Svaté zemi popisuje Kryštof některé církevní objekty: Po schodech šli jsme dolů až do čisté prostranné kaple, a přes tu po 11 stupních dolů hlouběji jsme vešli, v níž jest oltář, po levé jeho straně jest výstupek a před ním římsa, aby do něho lidé nechodili, a jest táž kaple i výstupek z pouhé tvrdé skály vytesaný. Nebo: Poté vyšli jsme do velké kaple, a jdouce ke schodům, viděli jsme studnici dosti hlubokou v zemi, a teprv těmi schody, jimiž jsme

dolů šli, zase jsme nahoru vycházeli. Však uprostřed schodů nalezli jsme výstupek do země a malou kaplici klenutou bez oken, tmavou, že se se světlem do ní choditi musí; v té jsme viděli dva hroby kamenné nápodobně oltářům. Na druhé straně přes schody naproti jest jiný výstupek ve zdi a v něm jeden hrob. A jinde uvádí: V té kapli uprostřed proti zdi východní jest malý výstupek do kaple otevřený. Od tohoto místa něco málo na pravé straně proti polední stojí opět jiný výstupek čtverhranný, dosti veliký, zděný čtyř a zšíří tří kroků, vysoký čtyři lokty a do kaple otevřený, v skále vytesaný, avšak hlouběji než kaple, a má tři stupně kamenné. Stojí v něm oltář z mramoru.⁵⁾ Zde výstupky sice vystupují z půdorysu svatyně, jsou však pod zemí – dnes bychom je nazvali výklenky.

Vraťme se však do Čech a zamířme na hrady. August Sedláček připomíná, že roku 1551 byl na Zvíkově (okr. Písek) udělán výstupek, který spočíval na třech krakorcích.⁶⁾ Jde zřejmě, tak jako v Innsbrucku, o arkýř. Na hradě Libštejně (okr. Rokycany), který byl rozdělen roku 1543 mezi čtyři bratry z Valdštejna, byl také výstupek. V dílčích cedulích stojí: „...dům, na kterém světnice veliká proti kapli a sýpka, i výstupek před tou světnicí, také komory, kde Melichar líhal, i vespod té světnice“.⁷⁾ V tomto dost nejasném případě může jít jak o definici č. 1, tak i o definici č. 2 nebo 3; velké světnice však bývaly v patře „domu“ (paláce) a proto může jít i o arkýř.

Více příkladů jsme zaznamenali z tvrzí, zámečků a dalších drobných panských sídel. Tak na konci 16. století podle popisu tvrze v Liblíně (okr. Rokycany) byla tvrz („nový dům“) stavením s kamenným spodkem. Ostatní konstrukce byly dřevěné. Ústřední obytnou místností tvrze byla velká světnice s „vejstupkem“.⁸⁾ Bohužel není jasné, zda byla tvrz patrová – v tom případě by opět mohlo jít o arkýř, jinak o definici č. 1.

Také v dílčích cedulích zaznamenaný popis tvrze v Úlicích (okr. Plzeň-sever) z roku 1615 obsahuje výstupek: „...pokoje tyto, jako dolejší velkou světnici s těmi komorami, jak se z té velké světnice podle kamen do nich jde, totiž vejstupek přední, a zadní komora s tou pivnicí, jak se do ní skrze vejstupek jde, s malou světničkou v domu...“.⁹⁾ Tady je možné konstatovat, že přední výstupek je jedním z pokojů tvrze. Existoval-li přední výstupek je možné předpokládat, že existoval také zadní výstupek, který zde můžeme snad ztotožnit se zadní komorou. Jde tedy patrně o dva výstupky z půdorysu, tedy o složitější variaci definice č. 1.

Situace tvrze v Hradišti u Kasejovic (okr. Plzeň-jih) byla roku 1659 následující: Šlo o kamennou stavbu, v níž se nacházela mimo jiné komora zadní, velká světnice s 8 okny, ve druhé světnici čtyři okna a nad světnicí komora; v malé komoře stoleček; v zelené světnici tři okna; v síni neb domu před sklepem truhla velká; v spížírně stůl, v spížírně zadní stoleček; v [malé] světnici dolejší panské tři okna a jelení parohy; „ve vejstupku při světnici dveře se zámkem, kamna zelená, dvě okna, stoleček malý, židlička a lože; pod vejstupkem kamna a dvě okna“; v kuchyni, která klenutá jest dvěma ke dvoru; sklepy v jednom zavření – tři – klenuté; ratejna bez oken, někdy bývala komorou. Interpretace výstupku autory publikace o Hradišti zní: Zvláštním útvarem byl „vejstupek“ při světnici. Z popisu vyplývá, že sestával ze dvou místností nad sebou, které byly opatřeny okny a kamny. Zdá se, že šlo o výrazný rizalit až drobné křídlo.¹⁰⁾ Jde tedy o variaci na definici č. 1.

Dne 2. května 1690 byl vypracován velice podrobný odhad statku Lštění (okr. Domažlice). Odhad tehdy vypracoval Petr Mikuláš Straka z Nedabylic, císařský rada, komorního a dvorského soudu soudce a místokomorník v Království českém „z moci úřadu svého“ spolu s Janem Ignáciem Halálkem, komorníkem při deskách zemských. Tvrz je zde popisována následovně: „Tvrz od kamene, šindelem přikrytá, na díle zděná a něco roubením ohražená, okolo ní příkop, nad vraty jest klenutí, ze síně po straně komora, potom přímo vchází se do velké světnice, v níž jest kancelář, po pravý ruce pokojíček bez kamení táflováný, dáleji vejstupek klenutý a po levé ruce kuchyně a spížirna, obě klenuté, též tvrze se dotýká věž silná od kamene vystavěná“.¹¹⁾ Opět je možné uvažovat o definici č. 1.

Termín „výstupek“ byl užíván v popisech panských sídel ještě i v 19. století. Popis sídla v Podhůří (okr. Plzeň-jih) podává ve

svém románu roku 1928 A. Berndorf, kde jej klade do úst jeho hrdinů, ale je evidentní, že jde často o osobní vzpomínky z mládí: Obytné stavení nebylo postaveno přímočaře se stájem a čeledníkem. Tam, kde vedla k němu předsíň, lomila se fronta hlavních zdí v tupém úhlu, byla trochu zešíklá, a z oken obytného stavení do nádvoří bylo vidět do celého dvora, i k vratům. Proto byl u druhého okna velké obytné světnice „výstupěk“ a na něm sedátko... V zámečku ve velkém pokoji byl u okna „vejstupek“, kde sedával Smrčka (tj. majitel v 19. století) s knihou.¹²⁾ Nezdá se být pravděpodobné, že by šlo o definici č. 1. Spíše připadá v úvahu, že autor měl na mysli „sedile“ – sedátko umístěné ve špaletě okna.

Poslední zatím zachycená zmínka o výstupku je ze zápisů majitele statku Kunkovice (okr. Klatovy) z roku 1865, kdy popsal stav kunkovického sídla: „Uprostřed je sál s malovanými trámy a starými malbami na stěnách, ... před domem výstupěk po 5 schodech s věžičkou a zvoncem“. V práci o Kunkovicích bylo konstatováno, že na nástupní perón před vchodem stoupají podél zdi široká kamenná schodiště. Je to onen „výstupěk“, souhlasí i počet schodů. Věžička se zvoncem již neexistuje. Na vyobrazení kunkovického sídla z roku 1863 stoupá z nádvoří ke vchodu dvou-ramenné schodiště bez věžičky; drobná věžka vystupuje v ose vchodu do patrového objektu až z okraje střechy.¹³⁾ Buď byl perón mezi lety 1863-1865 zastřešen a opatřen věžkou se zvoncem (pak by se mohlo jednat o modifikaci definice č. 2), nebo nebyl popis z roku 1863 přesný a věžka se zvoncem byla na střeše. Pak by se jednalo o modifikaci definice č. 3.

Pojmu „výstupěk“ se věda (pokud víme) věnovala doposud jen v rámci výzkumu lidové architektury, přičemž byly vypracovány tři definice tohoto stavebního jevu. Se stejným pojmem se však setkáváme, jak ukazují uvedené příklady, také u staveb společenských elit. Tento článek je prvním pokusem se vyrovnat s jeho existencí v těchto souvislostech. Konfrontuje archivní doklady s řečenými definicemi. Ukazuje se, že je nelze aplikovat ve všech případech, i když se většina z nich blíží definici č. 1, totiž vystupování z půdorysu. Již v menší míře nalezneme příklady, na které je použitelné druhé či třetí vymezení „výstupku“ v lidové architektuře. Ovšem nelze ignorovat, že existují příklady vymykající se všem třem definicím buď částečně (podzemní výklenky, patrové rizality či drobná křídla) nebo zcela, jako jsou arkýře nebo „sedile“ v síle zdi. Je proto nutné, aby se dále pokračovalo ve studiu archivních pramenů. Výsledky bude třeba poměřovat se samotnými stavebními konstrukcemi objektů vyšších vrstev společnosti minulosti. To umožní vypracovat definice výstupku aplikovatelné i pro ně. Takové studie budou též obohaceny výzkumem historické sémantiky nejenom panských sídel.

Poznámky: 1) Frolec, V. – Vařeka, J. – Schejbal, J. – Vajdiš, J.: Lidová architektura. Praha 1983 (dostupné na <http://www.lidova-architektura.cz/orehled-seznam/encyklopedie/vejstupek.htm>). 2) Vlastivědný sborník – čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska, XVI/2006, č. 1. 3) Kořán, J. 1946: Staré české železářství. Praha, s. 209-210. 4) Harant z Polžic a Bezdržic, K.: Cesta z Království českého do Benátek, odtud do země Svaté... 1. Praha 1854, s. 5. 5) Citace v pozn. 4, s. 117-118, 157, 192-193. 6) Sedláček, A.: Hrad, zámek a tvrz Království českého XI – Prácheňsko. Praha 1897, s. 37. 7) Národní archiv, fond DZV, č. 45, fol. E 29. 8) Anderle, J. – Švábek, V.: Tvrze v rokycanském okrese - II. část. In: Sborník Muzea dr. B. Horáka v Rokycanech 4. Rokycany 1992, s. 4. 9) Národní archiv, fond DZV, č. 76, fol. M 26v. 10) Červenka, V. – Novobilský, M. – Rožmberský, P.: Tvrze Bezděkov a Hradiště u Kasejovic. Plzeň 2009, s. 62-63. 11) Procházka, Z.: Lštění. Proměny jednoho rytířského sídla aneb jak se státi zemánkem. Domažlice 2007, s. 27. 12) Rožmberský, P.: Rytířské, baronské a hraběcí sídlo v Podhůří, Hláská XVII/2006, s. 57. 13) Rožmberský, P. – Švábek, V.: Kunkovice o. Klatovy. In: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1987. Plzeň 1986, s. 71-73.

Už jste četli...?

Heřman, J.: **Český Šternberk**. Publikace podrobně popisuje historii a stavební vývoj známého posázavského hradu. Formát A5, 40 stran, řada původních kresebných rekonstrukcí hradu

v různých obdobích. Publikaci vydalo nakladatelství Petr Mikota, kde ji lze rovněž objednat.

Časopis Společnosti přátel starožitností 3-4/2012. Toto číslo je věnováno památce zesnulého Prof. Tomáše Durdíka, který byl dlouholetým starostou společnosti. Jsou zde otištěny vzpomínky jeho přátel, kamarádů a spolupracovníků, často osobního rázu. Dokumentují tak šíři zájmů a lidské rozměry zesnulého. V druhé části publikace jsou články věnované opevněným panským sídlům: F. Záruba: Valdek – příspěvek k poznání stavebního vývoje hradu; J. Hložek – R. Křivánek: Chvatěruby – výsledky výzkumu hradního areálu. J. Úlovec: Příspěvek k dějinám hradu Falkenstein-Sokolík. P. Chotěbor: Kresebná rekonstrukce krbu na hradě Valečově. J. Musil: Nález zlomku hlavičky bronzového palčátu z k. ú. Hošťalovice. Z. Bláhová-Sklenářová: Fragment nádoby s nápisovým kolmem z hradu Šelmberka.

P. Mikota

Košťál, J. a kol.: **Vízmburk, Příběh ztraceného hradu**. Sdružení pro Vízmburk, Havlovice 2013, 224 s. s obr. Loňské 40. výročí zahájení archeologického výzkumu hradu se stalo podnětem pro vznik dvou publikací. První z nich z pera V. Razíma se zaměřila na poznání stavební podoby hradního jádra a doprovodilo ji množství dosud nepublikovaných unikátních fotografií. Druhá publikace zpracovaná kolektivem mladých archeologů se kromě popsaní dějin a stavební podoby hradu věnuje především výpovědi archeologických nálezů o životě na hradě. Příslušná kapitola zaujala více než polovinu stránkového rozsahu knihy a člení se do čtrnácti podkapitol. Rozsáhlému a po úmrtí PhDr. A. Hejny CSc. odbornou veřejností odespanému výzkumu se tak konečně dostalo náležitého zhodnocení.

J. Slavík

Z hradů, zámků a tvrzí

Čistá (okr. Semily). V poplužním dvoře uprostřed vsi původně stála po obvodu čtyři křídla. Do dnešní doby se dochovala 2 křídla – jižní a západní, která ve svých zdech dochovala zbytky renesanční tvrze a panského domu v úrovni přízemí. Majitel udržovaného západního křídla nám ukázal prostory přízemí s plackovými klenbami zaklenutými do pasů a středových sloupů.

Čistá, přízemí západního křídla (foto O. Slabý 2013).

Čistá, po požáru přestavěné jižní křídlo (foto O. Slabý 2013).

Dle jeho sdělení asi před 4 roky zachvátil západní trakt sousedního jižního křídla velký požár, který zlikvidoval patro budovy. Majitelé pak stavbu obnovili, avšak zvenku do zcela jiné podoby, k severnímu obvodu přistavěli rizalit. Zvenku nyní tato stavba nevypadá

žádné známky historického původu. Stěny jsou hladké, okna moderní. Pouze ze severu je zachován vstup s pískovcovým ostěním. Uvnitř tohoto pláště údajně zůstaly zachovány přízemní klenuté prostory.

Stará Paka (okr. Jičín). Původně vodní tvrz, ze které se dnes dochoval pahorek tvrziště s domem a hospodářskými budovami. Okolo je částečně dobře čitelný příkop. Hledání tohoto tvrziště nebylo snadné, neboť v Encyklopedii českých tvrzí (Argo, Praha 2005) je v záhlaví hesla Stará Paka mylně uvedeno, že tvrziště je zastavěné čp. 93. Ve skutečnosti zde však stojí čp. 98.

Stará Paka, tvrziště s čp. 98 (foto O. Slabý 2013).

Bezno, Dobrá Voda, Velké Horky (okr. Mladá Boleslav). V knize Zdeňka Fišery Hradů a tvrzí na Mladoboleslavsku vydané Okresním muzeem v Mladé Boleslavi v roce 2002 je v článku o tvrzí ve Voreckém dvoře v obci Bezno (s. 19 a 20) zaměněna severnější a jižnější budova. Ve skutečnosti popis severnější budovy odpovídá jižnější a naopak. V této knize jsme našli ještě několik dalších drobných nesrovnalostí. Např. na s. 26 ve statí o Dobré Vodě se uvádí, že je položena 3 km východně od Mladé Boleslavi. Ve skutečnosti se nachází 3 km východně od Mnichova Hradiště. Na s. 95 v článku Velké Horky se na 9. řádku píše: „Hrzek z Brodce, uváděný v letech 1487 až 1404“. Pravděpodobně má být 1387 až 1404.

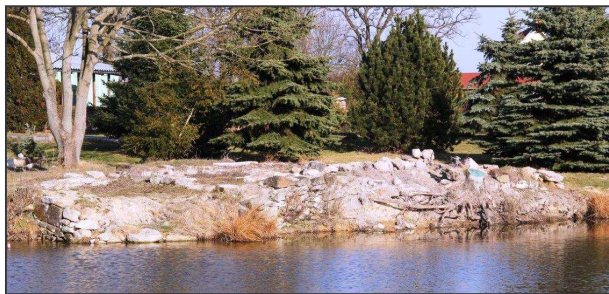
Bělušice (okr. Most). Jiří Úlovec uvádí v knize Zaniklé hradů, zámky a tvrzí Čech (Libri 2000), že hroutící se budova tvrze byla novými majiteli beze zbytku zbořena. Místo úplného zbourání však pravděpodobně došlo k její rozsáhlé opravě, neboť tato stavba dnes ve dvoře stojí a je opravená a užívaná (viz též heslo Bělušice na serveru hrady.cz).

Tvrz Bělušice (foto O. Slabý 2010).

Starý Knín (okr. Příbram). V Encyklopedii českých tvrzí (Argo, Praha 2005) je pod tímto heslem na s. 750 obrázek s popisem „starší vyobrazení bývalé tvrze“. Na tomto obrázku však bývalá tvrz není. Jedná se o objekt s věžičkou stojící v severovýchodní části dvora naproti přestavěné tvrzí.

Poustka (okr. Cheb). Uprostřed vsi Poustka (původní název Oed) byla založena ve 2. pol. 13. stol. vodní tvrz, která svým majitelům sloužila pravděpodobně až do r. 1526, kdy celá ves přešla z vlastnictví chebských měšťanů do majetku Wirspergů, kteří ji připojili k sousednímu statku Dvoreček. Dnes se nacházejí na výběžku břehu do východní strany rybníka v Poustce nízké základy zdí obdélné budovy o rozměrech 10 x 15 m s menším přístavkem. Budova byla zapojena do obvodové hradby. Místo je parkově upraveno a na návštěvníka působí velmi hezkým dojmem. Při obchůzce kolem rybníka jsme na jeho jihozápadním břehu

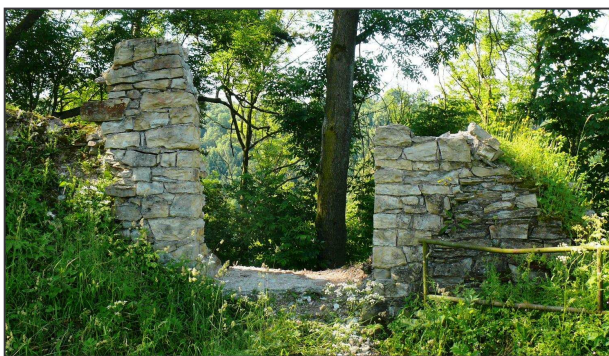
Poustka, pozůstatky tvrze (foto O. Slabý 2013).

Poustka, kámen s letopočtem (foto O. Slabý 2013).

přímo proti tvrzišti našli na boční stěně schodů do vody zajímavý kámen s vytesaným letopočtem. První dvě čísla letopočtu jsou špatně čitelná, ale pravděpodobně se jedná o 1 a 8. Koncové číslice jsou 68. Mohlo by se jednat o druhotně použitý kámen z nadpraží nějaké místní usedlosti s letopočtem 1868.

Brandýs nad Orlicí (okr. Ústí n. Orlicí) – počátkem jara se zřítíl záklenek okna v přízemí paláce na jižní straně hradu (viz obr.). Nejedná se o závažnou ztrátu, dosavadní podoba záklenku pocházela z období záchranných prací KČT za 2. světové války. V letních měsících proběhl na vnější straně jižní obvodové zdi jádra záchranný archeologický výzkum. Jeho cílem bylo zjištění podoby základů zdi před započtím zajišťovacích prací této partie hradu. Součástí prací je i zajištění střešní zdi budovy, nastavené na parkánovou hradbu u jihovýchodního nároží jádra hradu.

Hrad Brandýs n. Orl., dnešní stav okna v jižní stěně paláce (foto J. Slavík).

Frymburk (okr. Náchod) – počátkem jara se zřítíl část líčového zdiva velké věže na severní straně hradu. Majitelé v loňském roce sanovali jihozápadní nároží hradního jádra. Opěrák na nároží byl podle použitých cihel téměř „normálních“ rozměrů vybudován až v zámeckém období existence, nejspíše v 1. polovině 18. století.

Vizmburk (okr. Trutnov) – občanskému Sdružení pro Vizmburk se podařilo získat prostředky na vybudování definitivního zastřešení západního křídla hradu. Projekt vznikl od počátku roku v úzké součinnosti s památkovými orgány, především s josefovským územním odborným pracovištěm Národního památkového ústavu. Hlavní stavební práce již byly zahájeny a proběhnou do počátku zimy. V dalších letech by měla být stej-

ným způsobem zastřešena i další křídla hradu včetně velké věže, jejíž vrcholek měla podle původních představ občanského sdružení korunovat rozhledna. Tento záměr by však znamenal velký zásah do původních konstrukcí již tak těžce postižené zříceniny hradu. Nosná konstrukce ploché střechy použije kombinaci ocelových a dřevěných nosných prvků. Na získání prostředků pro záchranu hradu byla vypsána sbírka, bližší informace o hradu, dění na něm a jeho záchraně lze nalézt na webových stránkách Sdružení.

J. Slavík

V srpnu 2013 ještě stálo lešení potřebné k opravě vnější zdi východního paláce hradu **Libštejna** (okr. Rokycany). Nové zdivo je barevně odlišitelné.

P. Rožmberský

Libštejn s lešením, pohled z předhradí (foto P. Rožmberský).

Srpen 2013 – nový pohled na hrad **Falkenštejn** (okr. Tachov) od Úterského potoka po těžbě dřeva.

J. Richterová

Falkenštejnská hradní skála (foto J. Richterová).

Na hradě **Sion** (okr. Kutná Hora) byl loňského roku nainstalován pískovcový kalich a okolo hradu a v jeho okolí je několik nových informačních panelů, které poukazují na obléhání hradu Hyncem Ptáčkem a obranu Janem Roháčem z Dubé. Panely se táhnou až ke tvrzi Malešev. Na hradě se dá s povolením starosty obce přespát ve stanu nebo pod širákem, je možno rozdělát i oheň. Je ovšem nutno dodržovat zásady slušného chování.

Památník na hradě Sion (foto P. Záhořík).

Na skalní pevnůstce v obci **Chříbská** (okr. Děčín) byly zpevněny schody a vymazáno zdivo, ale zároveň se ocitla na soukromém pozemku, patrně penzionu a v době mé návštěvy byla brána na pozemek uzavřena.

P. Záhořík

Hrádek v Chříbské (foto P. Záhořík).

Zprávy z klubu Rada

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozmb@kar.zcu.cz. Internetové stránky: http://www.klub_augusta_sedlacka.cz.

15. ročník **konference Dějiny staveb** se koná ve dnech 21.-23.3. 2014 v zámku Nečtiny Přihlášky na adrese pmikota@post.cz, podrobnosti na www.evida.cz/shp.

Pokladníci poboček nejpozději do 15. prosince 2013 odešlou na účet Rady KASu 236531078/0300 vybrané peníze – „desátek“ (10 Kč za člena v roce 2013) a **předplatné Hlásky na rok 2014, které se zvyšuje na 80 Kč**. Zároveň je nutné zaslat na výše uvedenou adresu nebo e-mail **jmenné seznamy** platících desátek a platících Hlásky. Hlásku 2014 mají zdarma členové publikující v Hlásce 2013. Jsou to z pobočky **Plzeň**: J. Anderle, P. Sokol, R. Trnka, J. Brtek, V. Lang, L. Krčmář, P. Rožmberský, T. Mařík, O. Slabý, P. Mikota, V. Chmelíř, J. Richterová, z pobočky **Hradec Králové** J. Slavík, Z. Fišera, z pobočky **Praha** P. Nosek, J. Synek, z pobočky **Brno** J. Štětina, z pobočky **Zlín** V. Svoboda.

Redakce děkuje těm, kteří do uzávěrky poslali příspěvky, i těm kteří je slíbili – ty budou otištěny příště. Je ale potřeba, aby se odhodlali psát i další členové klubu; amatérům s tím pomůže redaktor a profesionálové by se měli vzchopit k činu.

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozmb@kar.zcu.cz.

Pozor!!!!!!!!!! Čtete pozorně, nastávají velké změny v placení příspěvků! Jistě jste si povšimli, že v tomto čtvrtém čísle nejsou, jako bývaly, vloženy složenky na placení příspěvků. Protože bylo opět zvýšeno poštovné a vedení pobočky nechtělo ještě více zvýšit příspěvky, bylo využito hromadného podání, v němž však nemohou být do časopisu vkládány navzájem odlišné přílohy. Takže členové budou muset sami poslat příspěvky poštovní poukázkou typu C (k dispozici na poště) na korespondenční adresu pobočky: **Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 56 Plzeň**. Do kolonky Lhůta pro výplatu vepíš 30 (dní), a do kolonky Zpráva pro adresáta poznamenají, co platí. Při běžné platbě to bude **P13** (tj. příspěvky za rok 2013) a **H14** (tj. předplatné Hlásky na rok 2014). Je-li platící autorem příspěvku v Hlásce 2013, napíše místo H14 slovo **autor**. Půjde-li o „rodinnou“ platbu, bude za **P13** připsáno (**2x**). Bude-li chtít někdo ukončit členství v klubu, zaplatí pouze příspěvky a napíše tedy jen **P13** a **konec**.

Výše ročního příspěvku zůstává stejná – 60 Kč, za rodinného příslušníka 20 Kč. Jak již bylo avizováno v minulém čísle, předplatné Hlásky se zvyšuje na 80 Kč. Běžná platba (příspěvky +

Hlásky) tedy bude činit 140 Kč. Žádostem některých členů **platit převodem na účet** se vyhovuje. Příspěvky je tedy možné zasílat na účet č. 236531078/0300. Jelikož si však banka za pohyb na účtu strhává 5 Kč, je nutné zaslat o pětikorunu více – při běžné platbě tedy nikoli 140, ale **145 Kč**. Dále musí být jasné, kdo a co platí. Do zprávy pro příjemce je tedy nutné napsat jméno a některý z výše uvedených symbolů plateb. Nebude-li to fungovat, bude tento způsob platby opět zrušen.

Platit je samozřejmě možné také na klubových schůzkách přímo pokladníkovi nebo jeho zástupci. Všechny uvedené způsoby je třeba **zaplatit do konce listopadu** (maximálně do konce roku). **Již nebudou zasílány upomínky** a neplatí prostě první číslo Hlásky 2014 nedostane, protože si ho nepředplatil. Jestliže si uvědomí, že zapomněl zaplatit, ozve se (na výše uvedený mejl nebo telefon) a domluví se další postup. Jestliže vedení pobočky nebude mít na neplatící kontakt, bude na jaří schůzi pobočky navržen na vyloučení.

Klubové schůzky se konají každou první středu v měsíci v Riegrově 3 (suterén). Přes prázdniny se přednášky na schůzkách nekonaly, na zářijové schůzce zaujal P. Mikota přednáškou nazvanou „Jónské ostrovy – od polis ke kastru“. Na říjnové schůzce se tamtéž bude po přednášce konat **členská schůze pobočky** s obvyklým programem.

Podzimní autovycházka povede na Krivoklátsko. Odjedeme **v sobotu 19. 10. 2013** tradičně od Hamburku v 8 hodin. Vede O. Slabý. V plánu je návštěva hradu a proboštství Velíz, hradu/zámku Nižbor, zámku Dřevíč, hradu Krivoklátska, města Rakovníku (občerstvení), hradu Hlavačova, zámku Olešné a Kolečovic, tvrzí Pšovlk a Šanova a zámku v Petrovích. Zda to stihneme, se uvidí. Majitelé aut a pěšáci se musí předem nahlásit na výše uvedeném e-mailu nebo telefonu.

„Velká“ **přednáška se koná** ve středu **20. listopadu** opět v zasedačce FF ZČU v Sedláčkově ul. 15 (2. patro) od 17. hodin. Mgr. Filip Prekop seznámí posluchače s novými zjištěními o podobě hradu Libá při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2011.

Do minulých Hlásek se nevešla zpráva o jařím zájezdu: 25. května se účastnilo autobusového poznávacího zájezdu na Domažlicko 21 lidí a pes. Nakonec i přes hrozivou předpověď nepršelo, ale teplo nebylo. První zastávkou byl Bílý mlýn za Staňkovem, kdysi středisko samostatného statku a šlechtické sídlo. Zdá se, že se z něj nic nezachovalo, obytné cihlové stavení je poměrně mladé. Zato je tu chován osel, poníci a stádo koz. Hrad/zámek v Horšovském Týně je velmi rozsáhlý – prohlídka jedné z tras (hrad) trvala hodinu. Architektonických pozoruhodností je zde hned několik a zajímavé jsou i městské domy na náměstí. Kostel v Horšově, někdy se sídlem arcibiskupa a později s tvrzí (po nichž se však povrchové stopy nedochovaly), je opraven, podobně jako letohrádek Annaburg v horšovské oboře, který vstal z mrtvých. Zámek v Trhanově je nepřístupný a „hlídají“ ho dva litinové kohtouti. V Domažlicích jsme vystoupali na věž Chodského hradu a prohlédli si lapidárium na nádvoří a v suterénu. Následovalo občerstvení ve stylové hospodě Meluzině našeho člena Zdeňka Procházky. Na Rýzंबरku zaujala nově vyzdvižená brána, úzká bašta vybíhající do příkopu a hospůdka, kde byla k mání všechna čísla edice Zapomenuté hrady, tvrže a místa. Někteří vystoupali na věž zdejší rozhledny. Poté došlo ke změně plánované trasy a zpáteční cesta vedla přes Klatovy do Švihova, kde jsme si prohlédli bývalý špitální kostel po josefských reformách předělaný na byty, který patří jedné z účastnic zájezdu, která nám ukázala i interiéry s žebrovými klenbami a freskami.

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Ing. Pavel Švehla, Ondráčkova 3, 628 00 Brno-Líšeň, e-mail: svehla.pavel@volny.cz; Mgr. Bc. Josef Jan Kovář, e-mail: josef.kovar@seznam.cz.

Zpráva o činnosti v r. 2012: Jádrem činnosti pobočky spočívalo v individuálních aktivitách jejích členů. Josef Unger tak mj. bádá na zřícenině hradu Boleradice a v rámci výzkumu studentů antropologie Masarykovy univerzity v Brně se tohoto roku rovněž chýlil ke konci výzkum prostoru římskokatolické fary v Tasově, jenž v širších souvislostech znamenal i revizi středověkých dějin Tasova a okolí. Miroslav Plaček pokračoval ve své mimořádně plodné publikační činnosti mj. kapitolou zabývající se hrady lucemburských markrabat ve sborníku věnovaném Moravě za časů markraběte Jošta či vztahu středověké církve a fortifikovaných lokalit ve sborníku k 60. narozeninám ředitele Archeologického ústavu AV ČR v Brně Pavla Kouřila. Josef Kovář potom během roku 2012 působil na více opevněných lokalitách jak v západní části Českého Slezska (zejména hradek Adolfovice), tak na jižní (hrad Vildenberk) i západní Moravě (tvrz v Březníku). Jan Štětina z titulu své funkce působil jako garant památkové péče na vícero kastelologických lokalitách východní Moravy. Nestor pobočky a její čestný člen, pan Jaroslav Přinesdomů z Ketkovic, pak shrnul svůj zájem o tamní hrad Levnov do zdravotní ostatní členům KASu Brno. Společné aktivity pobočky se omezily na výroční schůzi konanou 21. prosince 2012 v prostorách brněnského Šermířského klubu L. A. G. Navzdory zlověstnému datu měla schůze příjemný a nijak nerušený průběh, jenž kontrastoval s předvánočním shonem v okolí. Již poněkolkáté slibovanou exkurzi na hrad Boskovice se během roku opět nepodařilo realizovat z důvodu značného pracovního vytížení J. Štětiny. Za zmínku však stojí účast několika členů pobočky na tradičním jařím kastelologickým zájezdu pobočky KAS Zlín.

J. J. Kovář, pokladník pobočky Brno

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky:

Pobočka Praha

Kontaktní adresa: KAS Pobočka Praha, PhDr. Jiří Úlovec, Tř. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice, e-mail: julovec@mver.cz.

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí, e-mail: slavik@josefov.npu.cz, jaroslav_cerny@centrum.cz.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín. Tel. 737177346. E-mail: jihoz@post.cz. Internetové stránky pobočky: <http://www.kaszlin.estranky.cz/>.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec, E-mail: kocmani.hu@seznam.cz, frantisek.kocman@mesto-humpolec.cz, tel: 777347511. Internetové stránky pobočky: <http://www.hrad-orlik.cz>.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 12. 2013 (vyjde v první lednové dekádě 2014)

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. říjnové dekádě 2013.

Šéfredaktor Petr Rožmberský (rozember@kar.zcu.cz), technický redaktor ing. Petr Mikota (pmikota@post.cz), redaktor pro internet Milan Novobilský (klub_augusta_sedlacka@centrum.cz).

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 56 Plzeň.

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění Grantu na podporu kulturních programů města Plzně a Nadace 700 let města Plzně.

Registrováno pod značkou OK UmP 23/1991. 360 výtisků.